

Роль підземних гризунів-землеріїв у функціонуванні степових екосистем

М. Коробченко

Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка; Національний науково-природничий музей НАН України; aquamarine@ukr.net

До гризунів-землеріїв відносять тварин різного ступеня спеціалізації до підземного екотопу – від помірно спеціалізованих (напр. полівки, щури і нориці) до високо спеціалізованих підземних гризунів. На відміну від інших гризунів, високо спеціалізовані гризуни-землерії проводять у підземному екотопі весь життєвий цикл. У складі фауни України такими є сліпачки (*Ellobius*) та сліпаки (*Spalax*), останні – найбільш спеціалізовані землерії.

Гризуни-землерії відіграють значну функціональну та середовищевірну роль у степових біоценозах. Так, Н. Гуляєвською (1954) відмічено, що сліпаковини на полях вже на II–III тиждень заселяються «бур'янами» зі складу рослинних асоціацій на узбіччях полів, і процес заселення такої рослинності відбувається значно швидше, ніж на ділянках без сліпаковин. За даними автора і літературними даними (а також повідомленнями колег) можна однозначно стверджувати, що відновлення рослинності на викидах відбувається значно швидше, ніж на інших ділянках перелогів. Так само, на цілинних степових ділянках на викидах швидше відбувається заселення ковилами та степовим різнотрав'ям, ніж на інших ділянках (зокрема, на дернинах типчаків).

За даними автора, за період інтенсивної весняно-літньої рийної активності на 1 га утворюється близько 2700–3500 сліпаковин, при цьому відбувається винос ґрунту на поверхню в обсязі 13–18,5 м³. У *Ellobius talpinus* період рийної активності суттєво не змінюється протягом безснігового періоду (8 місяців), при цьому протягом року однією сім'єю виноситься на поверхню близько 14 м³ ґрунту. Підземні гризуни є суворо рослиноїдними: раціон *S. microphthalmus* включає 56 видів рослин, а *Ellobius talpinus* – 53 види, при чому більшість рослин є спільними у раціоні обох цих видів. Тобто, не тільки рийна діяльність, але й трофіка підземних гризунів-землеріїв суттєво впливає на рослинний покрив. Понад те, ця діяльність сприяє відновленню степової рослинності: землерії фактично культивують землю, створюючи сприятливі умови для зростання свої кормових об'єктів і «кормових» асоціацій в цілому.

Гризуни-землерії відіграють важливу середовищевірну роль і для багатьох видів тварин, які використовують як підземні ходи, так і викиди. Степові екосистеми України сформувалися і можуть існувати у стабільному стані лише за умови активної участі гризунів-землеріїв. Найбільш повночленні тваринні і рослинні степові асоціації відомі переважно зі східних теренів України, де збереглися стійкі популяції гризунів-землеріїв.